

Dissertationes Inaugurales Selectae

Redakcja serii
Edward Białek, Eugeniusz Tomiczek

Vol. 61
Magdalena Białek
Kształcenie międzykulturowe w edukacji językowej
Wrocław 2009

Recenzenci
prof. dr hab. Edward Białek
prof. dr hab. Ewa Żebrowska

Książka ukazuje się dzięki wsparciu finansowemu
Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Projekt okładki: Przemysław Włodarczyk
DTP: Agnieszka Lachowicz

ISSN 1899-9328
ISBN 978-83-7432-533-2

Ofcyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe
ul. Kościuszki 51a, 50-011 Wrocław, tel. (48 71) 342 20 56
tel./fax (48 71) 341 32 04, www.atut.ig.pl, ofcyna@atut.ig.pl

Wpisano do Księgi Akcesji
Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu
- Biblioteka Austriacka
pl. Piłsudskiego 5, 45-706 Opole
tel./fax 077/ 474 70 85, www.wbp.opole.pl/austriacka

Akc. K2, nr. 6, 10, BN

Spis treści

Wstęp	9
1. Kompetencja międzykulturowa – spór definicyjny	19
1.1 Kompetencja międzykulturowa	22
1.2 Międzykulturowa kompetencja komunikacyjna	26
1.3 Kompetencja międzykulturowa i kompetencja komunikacyjna w perspektywie glottodydaktycznej	28
2. Komunikacja międzykulturowa w kształceniu międzykulturowym	41
2.1 Natura procesu komunikowania się	44
2.1.1 Tradycja semiotyczna w teorii komunikacji	44
2.1.2 Tradycja socjokulturowa w teorii komunikacji	46
2.1.3 Tradycja fenomenologiczna w teorii komunikacji	48
2.2 Interakcyjny charakter komunikacji	50
2.3 Percepcja a komunikowanie	54
2.4 Kontekstowe uwarunkowania komunikacji międzykulturowej	56
2.5 Kulturowo uwarunkowane formy zachowań na przykładzie wybranych aspektów językowych	59
2.5.1 Pośredni i bezpośredni styl komunikacji	61
2.5.2 Kod ograniczony <i>versus</i> kod rozwinięty	62
2.6 Kulturowo uwarunkowane formy zachowań na przykładzie wybranych aspektów pozajęzykowych. ...	64
2.6.1 Pojęcie czasu	64
2.6.2 Dystans	65
2.6.3 Elementy prozodyczne	65
2.6.4 Milczenie	66
2.6.5 Kultura a zachowanie – wymiary kultury Hofstede	66

3. Cel kształcenia międzykulturowego.....	69
3.1 Cztery wymiary kompetencji międzykulturowej.....	72
3.1.1 Wiedza	72
3.1.2 Rozwijanie świadomości	78
3.1.3 Umiejętności	79
3.1.4 Kształcenie postaw	82
3.1.4.1 Predyspozycje uczących się	82
3.1.4.2 Postawy.....	83
3.2 Współzależność wymiarów kompetencji międzykulturowej.....	90
4. Kontekst kształcenia międzykulturowego.....	93
4.1 Edukacja międzykulturowa w wymiarze ogólnym	97
4.2 Międzykulturowość, a koncepcje wielokulturowości i transkulturowości	100
4.3 Koncepcja kreowania tożsamości międzykulturowej ...	103
4.4 Zadania nauczyciela realizującego edukację międzykulturową	107
5. Proces kształcenia międzykulturowego	113
5.1 Charakter kształcenia międzykulturowego	116
5.1.1 Główne uwarunkowania uczenia się międzykulturowego	117
5.1.2 Pedagogiczne uwarunkowania uczenia się międzykulturowego	118
5.1.3 Socjologiczne uwarunkowania uczenia się międzykulturowego	120
5.2 Modele i etapy kształcenia międzykulturowego	121
5.2.1 Modele kształcenia międzykulturowego	122
5.2.1.1 Linearne modele	122
5.2.1.2 Cykliczne modele	128
5.2.2 Etapy nauczania międzykulturowego według Kiela	132
5.3 Wnioski dla praktyki szkolnej	139
5.4 Dydaktyka i metodyka treningu międzykulturowego	143
5.4.1 Metody treningu międzykulturowego	144
5.4.2 Typologie zadań	152
5.4.2.1 Typologia zadań według Bachmann	152
5.4.2.2 Typologia zadań według Tomalin i Stempleski	153

6. Badanie empiryczne.....	157
6.1 Cel badania	159
6.2 Zastosowane narzędzia badawcze i ich konstruowanie..	162
6.2.1 Budowa kwestionariusza ankiety	162
6.2.2 Budowa zadania dydaktycznego	167
6.3 Opis badania i charakterystyka respondentów.....	170
6.3.1 Samoocena nauczycieli – analiza pierwszej części ankiety	170
6.3.2 Kształcenie poszczególnych kategorii kompetencji międzykulturowej przez nauczycieli germanistów w szkołach licealnych i gimnazjalnych – analiza drugiej części ankiety	174
6.3.2.1 Wiedza	175
6.3.2.2 Świadomość	178
6.3.2.3 Metawiedza.....	179
6.3.3 Stosowanie treningu międzykulturowego na lekcjach języka niemieckiego przez nauczycieli szkół gimnazjalnych i licealnych – analiza trzeciej części ankiety	197
6.3.3.1 Stosowanie treningu międzykulturowego (bez uwzględniania jakiegokolwiek podziału) przez nauczycieli germanistów w polskich szkołach licealnych i gimnazjalnych.....	199
6.3.3.2 Stosowanie treningu międzykulturowego przez nauczycieli germanistów w polskich szkołach licealnych i gimnazjalnych – podział metodyczny	201
6.3.4 Stosowanie treningu międzykulturowego przez nauczycieli germanistów w polskich szkołach licealnych i gimnazjalnych – podział ze względu na stosowane odniesienia	215
6.3.5 Znajomość specyfiki kształcenia międzykulturowego wśród nauczycieli języka niemieckiego w szkołach gimnazjalnych i licealnych – analiza pierwszej części zadania dydaktycznego.....	221
6.3.5.1 Znajomość specyfiki kształcenia międzykulturowego – wiedza deklaratywna	221
6.3.5.2 Znajomość specyfiki kształcenia międzykulturowego – wiedza proceduralna	228
6.4 Wnioski z badań	243

Zakończenie.....	253
Spis schematów.....	257
Spis tabel.....	259
Spis wykresów.....	260
Załączniki.....	263
Bibliografia.....	293

Wstęp

Aspekt kulturowy jest obecny w dydaktyce języków obcych, od co najmniej stu pięćdziesięciu lat, konieczność kształcenia międzykulturowego w ramach lekcji języka obcego nie podlega dyskusji od lat przynajmniej dwudziestu, a kompetencja międzykulturowa w literaturze glottodydaktycznej uchodzi dziś w sposób jednomyślny za jedną z większego zbioru kompetencji, które czynią nauczyciela języków obcych „ekspertem w swojej dziedzinie” (Zawadzka 2004:109). Kompetencję międzykulturową, umożliwiającą efektywną komunikację z przedstawicielami kultur innych niż własna, można uznać za kluczową kompetencję współczesności naznaczonej niezwykle szybkim wzrostem mobilności całych grup społecznych, wzmożonymi procesami migracyjnymi oraz wynikającą z tych faktów wielokulturowością społeczeństw. W związku z powyższym rysuje się wyraźna potrzeba takiego kształcenia, które będzie przygotowywać jednostki do funkcjonowania w wielokulturowej rzeczywistości. Szansę taką stwarza kształcenie międzykulturowe. Do kształcenia międzykulturowego wydaje się być predestynowana w sposób szczególny edukacja językowa, gdyż jest ona często „pierwszym doświadczeniem kontaktu z odmiennością kulturową, stosunkowo bezpiecznym, bo odbywanym na gruncie znanego doświadczenia własnej rzeczywistości kulturowej” (Aleksandrowicz-Pędich 2005:8). Konieczność kształcenia międzykulturowego w kontekście edukacji językowej wynika również w sposób jednoznaczny z treści programów nauczania, zgodnie z którymi nauczyciel przygotowuje uczniów do „pośredniczenia między kulturą własną, a kulturą innych krajów”, „wyrobienia postaw tolerancji wobec innych postaw, zachowań i obyczajów, nabrania dystansu do operowania stereotypami” oraz „spojrzenia cudzym okiem na własną kulturę” (Podkowińska-Lisowicz 2004:10-12). Na nauczyciela spoczywa również obowiązek rozwijania „tożsamości